

A. val. 50 százalékos részvényérdekeltsége van a Madridi Nemzeti Feszték- és Robbanóanyag Iparban. Érdekkörébe tartozik a milánói Societé Chimique Lombardo. A. E. Bianchi et Co. Szervezetlen anyagok és szerves melléktermékek tekintetében összeköttetésben áll a Societé Elecaroquimica de Flix barcelónai, s a Dynamit A. G. Company-n keresztül három osztrák társasággal. (Carbidwerk Deutsch Matrei A. G., Stickstoffwerk Ruse és a Bosnische Elektrizitäts Wien). Olaját a Maatshappij Voor Kolen en Olie Technik (Makot) hágai cégtől szerzi be, mely a berlini Evak egyik fiókja s az angol British Bergius Syndicate Ltd.-től, mely az angol haditengerészet olajszállítója. — Az I. C. I. s az I. G. F. nemzetközi hálózata így gyártja a legkülönbözőbb mérges gázokat kart-karba öltve a saját maga és a többiek népeinek szakadatlan készülő kipurzításához.

(Bern)

(H. G.)

NYELV ÉS TÁRSADALOM

A nyelvek fejlődését és sorsát a társadalmi viszonyok határozzák meg. A nyelvek kialakulása, megérése és letűnése világosan utal erre az összefüggésre. A történelemelőtti ember értelmi és gondolkifejezési fejlődése önfentartási tapasztalataiból, s ezzel kapcsolatosan haladó leleményességéből következik. Az ember életmódja ekkor még nagyon viszontagságos, szerszámjai alig tartósak; a nyelv, csak első formájában, az élőbeszédben él. A hódításokon és rabszolgatermelésen épült ókori társadalom már huzamos ideig tarthatja magát egyensúlyban, a jelen a mult hagyományával a jövőt törekszik uralni, s így magasabb fokra fejlődik a nyelv is. Az ember az élőszón kívül jelképekben, majd írásjelekben, betűvetésben fejezi ki magát: gondolatait megőrizni igyekszik. E korszak nyelveinek egyszerű tömörsége a termelési viszonyok relativ primitívségének felel meg. Ebben az időben a gondolkodás maga is naivul mesterkéletlen, a példabeszéd-szerű szentenciák és erkölcsi követelmények pregnánsak; ez a magyarázata a „szent“ könyvek (Biblia, Korán, filozófiai iskolák, apostollevelek, talmud stb.) későbbi tartós befolyásának. Az ókor perze kegyetlenségében is naivan leplezetlen, kizsákmányolása nyílt; — a rafinált brutalitás csak a feljes elkenődésen alapuló tőkés áruterelés idejében lehet általánossá. Az ókor uralkodó államainak gazdasági fénykorával párhuzamosan nagy fejlődést fut meg az egyes társadalmi csoportok kulturája és nyelve is. Visszafejlődésük a társadalmi hanyatlással együtt következik be. A kifejlésük tetőfokára jut. A nyelvek (héber, görög, latin) eltűnnek vagy — akárcsak a régi életformák — új nyelvekbe folynak át. A „régik“ nyelveket eredeti mivoltukban kiváltságként a tudomány, elsősorban a hittudomány ápolja, a továbbfejlesztés képessége nélkül. A középkor kötött és szétdaraboló természetű a nyelveken belül is elhatárolódásokat eredményez: kialakulnak a román, germán, szláv nyelvesaládok. A kor elzárkózottsága mellett viszont az is természetes, hogy a nyelvek többsége valóban csak a nép nyelve, amellyel szemben a kiváltságosak egy más nyelvet, Európában leginkább a latint, privilégizálják. A viszonyok merevsége a kultura kifejlődésének nem igen kedvez; a kötöttséget először az olasz korai-kapitalizmus nyomán keletkezett renaissance bontja meg. Az új kultura széles fejlődésének ideje csak akkor következik el, amikor a magasabb gazdasági forma a tőkés termelés már igazán érvényesül. Ekkor születnek meg a modern nemzetek, a polgárságnak ama törekvéséből, hogy mindenhol korlátozás nélkül, önállóan fejleszthesse ki gazdaságát. Párhuzamosan ezzel az országhatárokon belüli jog-

egyenlőséget hirdeti, s rajongó nacionalizmusa — mely acsarkodó nacionalizmussá csak a hanyatlás idejében lesz — hóna alá nyul a népi nyelvnek is, és nemzetivé szentesíti. Az új termelési rend vezető államai a kedvező földrajzi fekvés, s a nyersanyagbázis meghatározása folytán az Atlanti-óceán melléki országok lesznek, s így ezeknek a nyelvei fejlődnek a kor világnyelveivé. A tőkés gazdálkodás gyors tempója s a termelés sokszerűsége rendkívül differenciálón hat az egyes nyelvekre is. A tőkés termelésbe való bekapcsolódási igyekezet idővel sorra nacionalizálja a többi pórnyelveket. A nemzetek közti különböződés és a nyelvek fokozódó kfinomulása a jövőre nézve mégsem a végtelen elágazást, hanem a komplikáltságnak magasabb egyszerűségbe, a nemzetfölöttiségbe való feloldást készíti elő, mert a differenciálódás mellett minden nyelvben egyúttal szaporodnak a nemzetközi vonatkozások és átkölcsönzések. E messzi távlat ellenére természetesen a lekötött népek nyelvi-nemzetfisiégi kiélésre irányuló célja a magasabb fokú társadalmi felszabadulásnak ma egyik legfontosabb láncszeme.

A társadalmi viszonyok nemcsak a nyelv pályamnetére, hanem arra is döntő hatással bírnak, amit a nyelv belső életének nevezhetünk. A nyelv fogalomalkotási, szóértelmezési módja stb. híven igazodik a mindenkori gazdasági alépítményhez. A ma forgalomban lévő nyelvek magukon viselik az egyéni jellegű társadalom bélyegét, s róluk a korábbi termelési viszonyok minden nyoma rég lekopott. Különösen a közmondások tesznek erről tanuságot. (Kaparj kurta, neked is lesz. Segíts magadon, s Isten is megsegít, stb., stb.) Ilyen meghatározott irányt követ az a mód is, ahogy a nyelv szóképzésben eljár. Míután az ösközösséggel szemben a magántulajdon rendszere magasabb fokot képviselt, a nyelvhasználat is mindenütt kihangsúlyozza a félrenemérthető szembeállítását. Ezért szerinte, ami közösséges, az egyben ocsmány, közönséges is. (Az egyik „s” betű a jobbhangzás miatt csiszolódott idővel „n”-né.) Ennek a fogalmi kettősségnek klaszszikus párja a német gemein vagy a francia commun szavak. A németből magyarosodott ordináré szó hasonló megvetést fejez ki, azzal az állapottal szemben, amely egykor nem a kötetlenséget, hanem a gyűlölt rendet jelentette. A közösségi összejövetellel, gyűléssel szembeni ellenszenv hangsúlyozódik ki a gyülelevész népesség szavában, s itt jegyezzük meg, hogy a magyar nyelv a piszkofertőzte sebkelésre a gyűlik kifejezést használja. Abból, hogy az egyed a közösségtől, az összességtől külön ment, képződhetik az értékeséggel egyértelmű különb és különleges fogalma. Abból pedig, hogy valamiből kiválik (ami értelmében még csupán vízszintes siku), elismerésül a kjemelkedésre mutató kiváló szó alakul. Észlelhetjük például, hogy az egyedülálló, kívülálló a pusztá helyzeti állapoton kívül valami többértékűséget is jelentenek. Ugyanígy a zárkózottság előkelőségre is vall. Ha valaki módos, akkor az nemcsak vagyonnal, hanem annak eszközeivel, a kellő viselkedés tudásával is rendelkezik s a „mód” szó erre is utal. A vagyon kifejezés értelme az is, hogy tulajdonképpen valami „van”, aminek az emberi lét szempontjából értéke „vagyon” (van). Ott is ezt az ítéletet adja tudtul a nyelv, ahol azt mondja a vagyonra, hogy javak. (Hasonló az eset a román bunuri, vagy a német Güter szavakkal.) A nyelv szerint is az osztályhelyzet határozza meg a jellemtulajdonságokat. A nemesi osztályhelyzetből következik a nemeslelkűség. Ha nincs az egyénnek u. n. származása, akkor sehonnai, vagy ha vagyontalan, semmiházi, a nyomor pedig nyomorul-

takat termel. S persze az egyénies szellemnek felel meg az is, hogy mindaz, ami egyéni nemesebb veretel bír.

A termelési rend lefeléívelésével együttjár a nyelv más fogalomértelmezési módja is. A fasizmus fáradhatatlan az „alkotmány“, „humanizmus“, „haladás“ és mindazoknak a fogalmaknak a megtépző átértékelésében, amelyeket pedig egykor ép' a polgárság glorifikált. A társadalom másik frontján viszont egyidejűleg kifejezettebb szociális hangsúly járul a „polgár“ szóhoz, s a gátlások és előítéletek tömegét tartalmazza a „kispolgári“, a „dolgozó nők“ stb. fogalmai. Am nemesak a közvetlen munkakapcsolat fogalmai kerülnek a lenézés sorából a becsülésére, hanem a munkátlanság is mást jelent ebben az időben. A munkabőség korában a dologtalan egyértelmű volt a haszontalan-nal, a bűnösen lusta munkakerüléssel. Napjainkban a munkanélküli szó vád és emlékeztetés. Folytonosan magasabb színvonalra emelkednek ma pl. a közösségi érzés fogalmai mindazokkal a fogalmakkal együtt, melyek a helyes jövő érdekében lenézik az egyéni szertelenséget. A későbbi társadalomátszervezés természetesen fokozatosan ki kell, hogy cserélje a mai nyelv fluidumát, s a művelődésbeli színvonal növekedése valamint az átalakuló viszonyok lecsökkentik rengeteg oly szónak a használatát, mint kapzsi, élhettelen, gyámoltalan stb. A nyelv jövőbeni értékelési módjának kijátásai beláthatatlanok.

(Timișoara)

Varga László

ÓCSKA GRAMMOFONLEMEZEK (II.)

Nyeretlenek „Kérem“, — mondja az ötvenesztendős író, — erőszakszerepe
versenye kolt dolog ez az egész. Amellett, hogy teljesen reménytelen, módfelett erőszakolt is. Az egész baloldali irodalom értéke majdnem egyenlő a nullával. Nem mondom, ezen irodalom művelői olykor érdekes dolgokhoz nyulnak, azonban az iráskészség és a stílus legelemibb követelményeinek birtoklása nélkül. Ha sajtószemlém részére valami stíláriis zöldséget, vagy nyelvészeti ostobaságot keresek, már meg is találtam, ha lapjukat kezembe veszem.

Nyeretlenek versenye ez uram, perspektiva és művészi készség nélküli nyeretlenek versenye, ha igazán őszinték kívánunk lenni. Ha föltételezve, de el nem ismervé jóvá is hagyjuk a fenti megállapítást, kizárólag a megválaszolás részünkre előnyös kedvéért tesszük. Tisztázandó talán először az a kérdés, mit jelent nyerőnek lenni és mit nyeretlennek. Amennyiben Baumgarten díj, akadémiai palma, és hozzájuk hasonló értékes dolgok szerepelnek a nyereséglistán, a baloldali irodalom művelői méltán sorozhatják magukat nemcsak a tényleges nyeretlenek, de még a sánsznélküliek közé is. Jelentős baloldali író eddig még sem akadémiai pálmát, sem Baumgarten díjat nyelvterületünkön nem kapott. Sem nyelvterületünkön, sem nyelvterületünkön kívül, idegen területeken. Bizonyos fokig fájdalmas tény ez, mert bár a baloldali írók, ha nem is feltűnően anyagiasak, de materialisták, legalább is történelmi materialisták, akiket éppen ha nem is személyes ügyetlenségük, nem is képességeiknek hiánya helyezett annak az oldalnak a szellemi élére, amely oldalt napjainkban lezajló bridzs, römü és egyéb partikban sajnálatos veszteségek érik. Mit jelent nyerni és mit veszteni? Veszteni mondjuk ennyit jelent, nyerni viszont jelent azt, hogy előadják darabját a közönség legteljesebb részvétlensége mellett, a darab hatot bukfacezik, utána, akár a sületlen tézta, elterült. Jelenti azt, hogy buta, felháborítóan gonosz és agyalágyultan hü-